

Лазар Јоцић, РИМСКО ПРАВО, Нови Сад, 1990, стр. 272

Најстарија правна наука, Римско право, има дугу традицију уџбеника и у свету и код нас. Већ предратни уџбеник Аранђеловића заслужује високу оцену, а књига пок. Д. Стојчевића добила је награду као најбољи универзитетски уџбеник. Стога је разумљиво интересовање које побуђује овај нови уџбеник, јер се поставља питање које ће новине у форми и садржини донети после тако истакнутих претходника. На жалост, не може се рећи да он оправдава очекивања у погледу наставка једне светле традиције.

Уџбеници могу личити један на други. Оригиналноост уџбеника пре може представљати ману него врлину, нарочито у једној науци која траје готово читав миленијум. Али се, ипак, знају границе између онога што је инспирисано неким узорима и онога што представља позајмицу или је нека врста плагијата.

Јоцић нашироко од својих узора позајмљује не само идеје, већ и формулације. И то углавном од оних које или не цитира (мене) или мало цитира (Д. Стојчевић), а не од оних које чешће наводи (Борас и Маргетић).

Ево неколико позајмица од Стојчевића:

– На стр. 21 (претпоследњи пасус) Л. Јоцић пише (о принципату): "...правни институти ... допуњени и изграђени, добијају свој завршни и класични облик, а правне норме своју класичну формулацију".

Код Д. Стојчевића (издање из 1966) стр. 34: "...правне установе добиле свој класични облик, а правни прописи своју класичну формулацију". Разлика је, како видимо, што је Јоцић уместо "установе" употребио "институти" (уместо наше речи употребио туђицу), уместо "норме" – "прописи" (уместо стране речи њен превод). Јоцићу се та мисао, изгледа, веома допала, тако да је налазимо и на стр. 66, готово без икаквих измена ("... добијајући свој класични облик, а правне норме своју класичну формулацију").

– Јоцић (стр. 25, други пасус): "Почев од Готофредусове реконструкције, *Corpus iuris civilis* је доживео многа издања, данас се сматра најбољим у редакцији Момзена, Кригера, Шела и Крола, са краја прошлог века".

Стојчевић (издање из 1985, стр. 13): "...*Corpus iuris civilis* доживео је безброј издања, а... сматра се најбољим издање које су припремили Момзен, Кригер, Шел и Крол". Приметићемо да је овде формулација исправнија ("сматра се најбољим издање које...") од оне Јоцићеве. Поред тога, Јоцић је додао Готофредову реконструкцију, која не постоји. Вероватно је Јоцић помешао са реконструкцијом Закона 12 таблица Готофред није објавио неку реконструкцију Јустинијановог зборника, већ онакве текстове какви су пронађени.

– На стр. 29, други пасус, код Јоцића стоји: "Иако назив потиче од речи *senex* – старац, у његов састав (мисли се на сенат – О. С.) улазиле су старешине генсова, тако да је имао 300 чланова". Ово је доста нејасна формулација. Она постаје јасна ако обратимо пажњу на узор из којег је

ово преписано уз изостављање кључних речи. Код Стојчевића (издање из 1985, стр. 19, други пасус) налазимо: "Иако његово име потиче од речи *senex* = старац, њега не сачињавају старци... него старешине генсова (300 на броју)..." и овде је узор бољи и јаснији од Јоцићеве "прераде".

"Позајмљивач" се најбоље препозна по грешкама које преузме из оригинала. Тако је и пре рата, приликом једне јавне оптужбе да је један, тада надобудан, а касније познати наш научник, начинио плагијат, кључни доказ било управо преписивање грешака из оригинала. Јоцић у последњем пасусу на стр. 32, који је готово у целини преузет (уз мале модификације "да се Власи не сете") пише како се бакарни ас делио на "*uniciae*". Тиме је преузео штампарску грешку из старијег издања Стојчевићевог уџбеника, оног из 1966. у којем на стр. 23. такође стоји *uniciae*, уместо: *unciae*. Узгред, у новијим издањима је та грешка исправљена (стр. 32 издања из 1985).

Део о банкарству на стр. 40–41 само је препричан Стојчевић (стр. 30–31 издања из 1985), наравно, уз неке измене које не побољшавају, већ, напротив, погоршавају текст. Тако уместо "упоредо" (Стојчевић) стоји; "паралелно"; уместо "новац и кредит" – "банкарство и зеленаштво". Зеленаштво код Стојчевића "доприноси уништењу и пролетаризовању малих земљопоседника и стварању латифундија". Јоцић то преформулише у: "веома је доприносило настанку латифундија и пролетаризацији сељаштва"; "...у виду друштва за закуп пореза (*societas publicanorum*) и друштва за закуп јавних радова" код Јоцића постаје: "... у виду друштва за закуп пореза и закуп јавних радова (*societas publicanorum*)...". Али, ако је већ навео мношину уместо једнине ("друштва" уместо "друштва"), онда је требало и латински пребацити у плурал (*societates publicanorum*).

– Говорећи о разлозима за увођење формуларног поступка, Стојчевић пише: "Правни живот постаје врло сложен. Јавља се велики број нових правних установа које траже заштиту...". Код Јоцића налазимо: "Врло сложен правни живот са великим бројем нових правних послова које је требало правно заштитити...". Стојчевић: "То су били разлози због којих је ... био уведен нови поступак." Јоцић: "Били су то разлози увођења новог поступка". Нешто даље код Јоцића (стр. 116, претпоследњи пасус) налазимо рогобатну и бесмислену реченицу; "*Actiones honorariae* створили су претори и курулски едили, али су тужбе биле неупоредиво бројније и значајније". Код Стојчевића налазимо: "Тужбе које је створио претор су бројније и значајније од оних које је створио курулски едил" (стр. 113). И овде је преписивач, у жељи да макар мало одступи од узора, изостављајући кључне речи, учинио реченицу неразумљивом.

Одељак посвећен породичном праву врви од позајмица, нарочито од Стојчевића. Ево неких примера:

– Стојчевић (стр. 90–91, издање из 1985): "Економску основу ове породице чини затворена кућна привреда на малом комплексу обрадиве земље, наслоњеном на комплексе шума и пашњака који припадају генсу... обрађиваном радом свих чланова породице, уз само спорадичну употребу робова (патријархално ропство); Јоцић: "Затворена кућна привреда, обрада ситних и средњих поседа и сточарство на пашњацима који припадају старом генсу, условили су да се само заједничким животом и радом на породичној имовини... радом свих својих чланова, уз спорадично коришћење робова – патријархално ропство". Јоцићева "побољшања" оригинала су, дакле, додатак "стари" уз "генс" и стављање

повлаке уместо заграде код "патријархално ропство". Даље, Стојчевић: "Отац, као најстарији мушкарац, постаје природни шеф породице." Јоцић: "*Pater familias*... је био природни старешина... најстарији мушкарац". Измењен је, дакле, само редослед. Стојчевић: "Сва остала лица која живе у породици и сви потомци патерфамилијаса и њихове жене, потчињени су његовој *patria potestas*, су *alieni iuris*, без обзира на то колико су стари и какав положај у друштву заузимају". Јоцић: "Сви остали чланови породице, потомци *pater familias*а и њихове жене потчињени су његовој *patria potestas*, добијали су статус *alieni iuris* без обзира на узраст и положај који су у друштву заузимали". Стојчевић: "Жена патерфамилијаса је имала у породици положај домаћице (*mater familias*) и одговарајућу власт наређивања млађим женама и деци". Јоцић: "Жена патерфамилијаса била је домаћица у породици (*mater familias*) могла је да напредује млађим женама и деци...". Разлика је само што код Јоцића постоји штампарска грешка, а њих има изаброј у књизи (1) ("напредује" уместо "наређује"). Стојчевић (стр. 63 издања из 1966): "У консорцијуму је настао начин рачунања сродства ... агнатско сродство. Зато се консорцијум често назива агнатском породицом. Основ агнатског сродства је заједница живота и рада: сродник (агнат) је онај са којим се живи и ради у истој породици, а није сродник ко живи ван породице, па ма био у блиској крвној вези са члановима породице". Јоцић: "Типичан систем агнатског сродства формирао се у консорцијуму, по њему се ова породица назива и агнатском. Основ сродства одређен је заједницом живота и рада у оквиру породице. Сродник – агнат је лице из исте породице ... док није сродник лице које живи изван породице иако је са њима у блиској крвној вези". Врло мало је измењено, осим што и овде Јоцић показује да су му драже повлаке од заграда. Стојчевић (стр. 76–77): "Брачни другови дугују зајамно поштовање и верност и уздржавање од сваког акта који би довео у питање опстанак брака". Јоцић: "Муж и жена обавезни су на узајамно поштовање, верност и помагање и уздржавање од сваког поступка који би био против постојања брака". Оригиналност овог "препева" је: "поступак" (уместо: акт) и "који би био против постојања брака", што је бесмислица. Овде и наслућујемо главни разлог толиког преписивања и верности узорима – када хоће да одступи, Јоцић почиње да греша.

Када говори о узупапији, Стојчевић пише (стр. 127–128): "Овакав пропис, који у првом моменту збуњује, јер омогућава приграбљивање туђе имовине ... постаје потпуно разумљив ако се посматра у условима у којима је донет". Јоцић: "Овакав пропис на први поглед омогућавао би лако стицање туђе имовине... и може се објаснити само у склопу услова у којима је примењиван" (стр. 190). Стојчевић: "Рим је, пак, био мала и врло сиромашна средина у којој се тако рећи за свакога знало шта има... нити је могао себи допустити луксуз да је на годину дана, односно две препусти другом ... Зато су случајеви прибављања својине на овај начин били сигурно врло ретки... Циљ ове уставне био је доказивање и учвршћење права својине". Јоцић: "Рим је тада био мала и сиромашна заједница у којој су се сви познавали, тешко да се могло десити да неко остави и заборави своју ствар код другог чак и за краће време од годину дана. Стицање својине на овај начин било је веома ретко и то сигурно

(1) Неке од ових грешака набројане су при крају приказа.

није био главни циљ овог института. Пре свега је олакшавао... доказивање и доприносио учвршћивању права својине”.

Други аутор од којег је Јоцић ”позајмљивао”, нарочито у прегледу римске историје, јесте Иво Пухан. Од њега преузима називе италских племена (Пухан, стр. 13, Јоцић, стр. 27), понеку фусноту, понеку формулацију (”сенат је ратификовао одлуке скупштине” – Пухан, стр. 23, Јоцић, стр. 29). Од Пухана су преузете теорије о пореклу плебејаца, али има и опсежнијих позајмица. Када говори о односима клијената и патрона, Пухан пише: ”Основне дужности патрона биле су да клијентима тумаче право, да уместо њих воде спорове и да им пред судовима помажу... Клијенти су били обавезни да патронима помажу при удаји ћерки, да њих и припаднике њихових породица откупљују из ропства и да за њих плаћају новчане казне” (стр. 20). Јоцићева верзија је нешто сажетија (стр. 30): ”Патрон је клијенту пружао заштиту, давао поклоне, тумачио право, заступао на суду, а клијенти су обавезни да патрону помажу при удају ћерке, да га евентуално откупе из ропства, за њега плаћају казне, прате га на јавним местима”. Додаци: ”давао поклоне”, ”пратио на јавним местима”, рекао бих да су преузети од мене (стр. 26). Пухан (стр. 34): ”... сенат је био државни орган састављен од 300 најугледнијих припадника патрицијског друштвеног реда. Постепено, кроз борбу са патрицијима, право на приступ у сенат добили су исслужени плебејски магистрати. Тако се сенат учврстио као тело... најугледнијих припадника патриција и плебејаца”. Јоцић (стр. 35): ”Сенат се састојао од 300 најугледнијих припадника патриција, постепено кроз борбу у њега улазе и бивши плебејски магистрати, тако да представља државни орган од најугледнијих чланова старе и нове аристократије”. И овде се оригиналност састоји у томе што недостаје реч ”састављен” чиме реченица постаје рогобатна.

Јоцић ме нигде не цитира, што је свакако његово право, али користи мој уџбеник.

– Ја тврдим да је ”Италија... етнички шаролика” (стр. 19). Јоцић: ”Становништво Апенинског полуострва у етничком погледу било је разнолико”. Овде се примећује већи напор аутора да измени оригинал, више него када се преузима од Стојчевића. Можда зато што је реч о живом колеги. Такође се препознаје мој уџбеник у формулацијама на истој страни ”централни положај” (Италије) ”доста густих шума, пространих пашњака, река богатих водом, неиспошћеном земљом, богатом и разноврсном фауном”. Код мене (стр. 19) то гласи: ”централни положај... јер је било густих шума, реке су биле богатије водом, а земља неиспошћена вековном обрадом”. Када говори о реформи Сервија Тулија, Јоцић каже: ”...пети разред чинило је 30 центурија сиромашних наоружаних праћкама и батинама, људи без икакве имовине – пролетарији сврстани су у једну центурију и нису били обавезни да служе војску”. Не подсећа ли то на следеће моје формулације: ”Последњи разред је давао само тридесет чета наоружаних праћкама и батинама, а они који нису имали ни тај минимум прихода нису обавезни да служе војску”.

Под насловом Освајања (исти наслов имам и ја) налазимо: ”Освајања нису увек вршена војним методима... Поред народне, снажне и дисциплиноване војске, за успешна освајања заслуге су имали и спретни политичари и дипломати којима је руководећи принцип био: *divide et impera* – завади па владај. Код мене (стр. 30) пише: ”Велику заслугу за

ова освајања имају не толико војсковође, колико политичари... А део освајања дугују и дипломатији. Они су се држали начела: завади па владај (*divide et impera*)...". Нешто даље се помиње и "народна војска", коју је Јоцић такође преузео, уз додатак "снажна и дисциплинована", као што је уз политичаре додао "спретни". Податак да је "у новоосвојеним провинцијама држава око трећину земље проглашавала за *ager in solium provinciale*" веома подсећа на: "Од освојених провинција држава је обично узимала око трећину најбоље земље" (стр. 34 мог уџбеника). Јоцићево "побољшање" су "новоосвојене провинције".

Јоцићево: "Источни део државе, будућа Византија, у коме робовласништво никада није имао чист и раширен облика, и где је већ раније било у кризи, успео је да преброди тешкоће... и да потраје још готово миленијум" (интерпункција и штампарске грешке су преписане). То свакако има везе са следећим мојим текстом: "У источном делу је већ раније робовласништво било у кризи... овде и пре римског освајања робовласништво није имало чист облик, нити је у тој мери раширено". "Византија је успела да преброди тешкоће и да потраје још један миленијум". Оригиналност Јоцића се састоји у тврђењу да робовласништво "никада није имао чист и раширен облика", што је стилски конфузно и суштински погрешно.

Када говорим о Јустинијану и његовој кодификацији (стр. 79), употребљавам следеће формулације: "Био је образован, енергичан и суров човек". Јоцић (стр. 74) пише: "... уз свестрано образовање... био је изузетно марљив... човек сурове нарави". У мом уџбенику стоји: "Један од разлога за његов успех је у сарадницима којима се окружио: правник Трибонијан, управник финансија Јован Кападокијски, војсковође Велизар и Нарзес, архитекта Антемије, писац Прокопије, а не треба заборавити ни његову жену Теодору, која је била куртизана и глумица, тако да је царева женидба шокирала јавно мњење Константинопоља". Јоцић: "За остварење својих циљева и сараднике, бирао је најспособније људе у одговарајућим областима, као што су били правник Трибонијан, војсковође Велизар и Нарзес, економиста Јован Кападокијски, укључујући и његову жену Теодору, бившу глумицу, иако је женидбом са њом скандализовао јавно мњење престонице". Мисао и већина формулација су идентични. Ево неких одступања: уместо "управник финансија" Јоцић употребљава: "економиста". И овде, да би забашурио извор којим се служио, Јоцић мења, али те промене су погоршање оригинала. Такво занимање – економиста у античко доба не постоји. Аристотел је користио *"oikonomia"* као реч за вештину управљања домаћинством, али не у оном смислу у којем се данас употребљава (2). Јоцић је испустио Антемија и Прокопија, као и податак да је Теодора била куртизана (задржао је: глумица). Уместо: "шокирала јавно мњење Константинопоља", Јоцић каже: "иако (што је бесмислено – О.С.) је женидба са њом скандализовала јавно мњење престонице".

На стр. 108, када говори о легисакционом поступку, Јоцић најпре каже како он "води порекло из самопомоћи и арбитраже", што је преузето од Стојчевића (уз незнатне измене: "настао из самопомоћи и арбитраже", стр. 117). У набрајању особина поступка комбиновао је

---

(2) *Aristotelis politica*, 1278 Б, 37–38. Економија у данашњем смислу речи настаје тек од француских економиста из XVIII века.

Стојчевићев и мој текст. Код мене стоји: "Његове су карактеристике последица општих особина права... Те особине су: самопомоћ, арбитража, формализам, деоба на два дела, недостатак правних лекова, персонална егзекуција" (стр. 147). Јоцић: "Из оваквих услова и... основних обележја правног система произашле су његове опште карактеристике: подела поступка на два дела, самопомоћ и арбитражно суђење, строги формализам и непостојање правних лекова".

На стр. 168 Јоцић пише: "Идеју о подели ствари (реч је о телесним и бестелесним – О.С.)... коју су више у филозофском смислу преузели из грчких филозофских учења... Бестелесне ствари се састоје у правима: наследство, плодуживање или облигација". У мом уџбенику на стр. 167 стоји: "Поделу на телесне и бестелесне ствари најпре налазимо код Грка, али у једном... више филозофском значењу... Бестелесне ствари су права: наслеђе, плодуживање, облигације".

Чини се да се овакво "позајмљивање" идеја може видети и у низу других примера: у начину на који почиње излагање о браку, у делу који говори о положају жене (само је Јоцић спојио у један наслов оно што је код мене изложено у три), о околности да излаже хипотезу Д. Стојчевића о функцији старог римског тестаментa, што се једино може наћи у мом уџбенику. У одељку који говори о предмету и садржини облигација (иако се стиче утисак да није разумео проблем, на шта ћемо се још вратити), о изворима облигација (стр. 226–227), затим у излагању о *condiciones sine causa* итд.

Има у овом "пачворку" и нешто материјала преузетог од Ромца. Ево, ради илустрације, једног примера. На стр. 184. Јоцић пише, тј. преписује: "дељени су на *adquisitiones civiles* и *adquisitiones iuris gentium*... Цивилно правни начини били су свечани, формалистички и деле се на јавне... Начини стицања по *ius gentium* били су нејавни, несвечани и неформални...". То је доста необичан начин изражавања ("нејавни, несвечани и неформални"). Необичан да, али оригиналан не. Ромац (стр. 161): "*Acquisitiones civiles* су биле јавне, свечане и формалистичке, за разлику од *adquisitiones naturales*, које су биле нејавне, несвечане и неформалне". Има много Ромца и код услова одржаја (стр. 191, упоредити са Ромцем, стр. 169) и на још доста места.

Набројати сва преписивања и одгонетнути све поступке (додуше не баш много веште) којима је Јоцић забашуривао своје изворе, захтевало би књигу колика је његов уџбеник, ако не и већу.

Наведена литература и фусноте су, исто тако, занимљив и речит сведок "оригиналности" овог уџбеника. Цитира се нешто извора (углавном преузето из других уџбеника), нешто аутора и уџбеника. Уџбеници су навођени без икаквог разлога, јер мишљења која њима подупиरे нису први пут изложена у тим уџбеницима, нити су њихови аутори творци ових ставова (стр. 132, 154, 242, 269). Цитирање уџбеника Бораса и Маргетића једино се може схватити као "омаж" рецензентима. Аутори су искључиво старији: Мајер (једно дело из 1907, друго из 1915), Салковски (1894), Белох (1886), Власак (1888), Пелман (1901), Коста (1918), Допш (1923). Једно од "новијих" дела које цитира је Момзеново "*Römische Strafrecht*" из 1955, али је, у ствари, то репринт књиге из прошлог века (!) Није чудо што Јоцић на стр. 36 за Пуљезову књигу из 1963. тврди да је "новија литература". На стр. 118 (фуснота) у новију литературу убраја студију Казаволе из 1955 (!). И то је најсвежија роба на овој бајатој трпези. Узалуд ћемо у овом музеју тражити неког од новијих ауторитета

за античку привредну историју (Финлија, нпр.), у њему нема ни Хонореа, Питера Стејна ни многих других. То што Јоцић сматра новитетима била је "новија литература" за оне уџбенике (Стојчевић, и то старије издање, Пухан) из којих је позајмљивао ставове, речи, реченице, штампарске грешке, па и фусноте, али од тада је прошло тридесетак година и постоји велики број новијих схватања која су у међувремену изнета.

Поставља се питање зашто је аутор овако отворено "позајмљивао" од других, тако да није потребно много труда ни пронишљивости да се позајмице открију. Мотиви и разлози нису сасвим јасни, али се могу наслутити. Вероватно је реч о три недостатка: времена, способности и скрупула.

Да се журило са књигом доказ су многобројне штампарске и друге грешке ("Тибор" уместо Тибар на стр. 29; на стр. 62 је наслов у којем недостаје једна реч, Марцијан је постао Марјан на стр. 64; на стр. 89 у цитату из Гаја изостављена је једна реч; на стр. 115 погрешно је цитирана формула у фусноти, уместо "*usucapere*" треба да стоји "*usu capere*" на стр. 190 итд.). И сама систематика је збркана. На страни 94 постоји наслов *Правна лица*, а затим под а) поднаслов *Правна лица у римском праву*. Даље нема ни "б", нити другог слова. Слично је и на страни 102. Код излагања својине помешани су догматски и историјски критеријуми, тако да читав одељак делује незграпно. На стр. 177 набројани су следећи облици својине:

1. Својина са елементима друштвене својине;
2. Приватна својина (квиритска, преторска, провинцијска и перергинска);
3. Својина са феудалним елементима;
4. Својински облици са елементима друштвене својине (!?).

На страни 163 недостаје фуснота која се најављује у тексту, као и фуснота бр. 2 на стр. 230. Завршна реченица првог пасуса на стр. 231 је конфузна.

Можемо се питати, уколико жели да прикрије "позајмице", зашто се Јоцић не задовољава само туђим идејама, већ узима и речи, реченице, фусноте, па и штампарске грешке? За тај вештији облик кићења туђим перјем потребно је извесно знање материје и стилска сигурност. Тако се може добити текст који изгледа као да је изашао из једне руке и који нема противуречности нити стилских рогобатности. Све то овде није случај, већ се лако могу препознати шавови и закрпе. Један од изузетака, где је показао више умешности, је на стр. 251 "... *Pactum, pactio*" потиче етимолошки од речи *pax* која значи мир, измирења, поравнање, нагодба". То је мање-више преписано од Стојчевића (стр. 281: "... измирења, поравнање, погодбу"), осим последње речи која је преузета од мене (стр. 270: "решавање сукоба, *нагодба*").

Ево неколико примера "прављења књиге маказама" без завршног изравнавања шавова.

Када говори о правнику Улпијану, Јоцић на страни 70 тврди како је једна трећина *Дигеста* састављена од његових одломака. Али, заборављајући то, када пише о *Дигестама*, каже како 40% фрагмената отпада на Улпијана. Откуд ова недоследност? Отуда што је први податак преписан од Ромца (стр. 42), а други из мог уџбеника (стр. 81). На истом месту, неком погрешном аритметиком долази до податка да на остале правнике отпада 17% фрагмената, иако је тај проценат знатно мањи (испод 7%).

Код одржаја је махом преузимао од Стојчевића, али је понешто убацивао од других и тиме направио збрку. Тако тврди да није циљ старог института узукapiје стицање својине, да би две реченице затим рекао супротно: "Посебно је погодовао присвајању земљишта... одузетог од непријатеља...". На почетку стр. 217 пише: "Предмет дужникове чинидбе или престације је одређена ствар или чинидба..." (преузет од Стојчевића, стр. 203 старијег издања: "предмет дужникове обавезе... тј. ствар или чинидба"). То је нетачно и противуречи тврђењу самог Јоцића на почетку тог одељка да је предмет облигације "одређено понашање дужника" (ово је преузето од мене).

Јоцићево знање општих правних појмова доста је непоуздано. Он тврди (стр. 139) да је у Риму универзална сукцесија претходила сингуларној. Он не разликује сасвим појам заменљивих и потрошних ствари (стр. 236). На стр. 194 тврди да је код *actio negatoria* тужени морао да докаже своје право на узнемиравање, "што је било неупоредиво теже", а ствари управо обрнуто стоје – то је неупоредиво лакше него власнику да докаже да он нема то право. Германи нису свог вођу звали *dux*, већ је то латински назив (стр. 29, фуснота 1).

Ни његова писменост није поуздана. На страни 176, други пасус, налазимо две грешке у једној речи: "чак шта више". Он пише "исчезава", уместо "ишчезава" (стр. 22, 82). Затим: "цивилно правни начини" (стр. 184), "историјско правна школа" (стр. 84, више пута, тако да није реч о штампарској грешци, већ о убеђењу). Папинијана назива "доајеном" римске правне науке, што свакако не одговара (Вујаклија: доајен = старешина, најстарији по реду примања у неку установу, најстарији по годинама, декан). Не пише се великим словом "Западни део римске државе" (стр. 27). Налазимо и утицаје исквареног бирократског стила: "У вези класичног принципа" (стр. 204); "приказ мишљења у вези теста-мента" (стр. 149, фуснота). Двострука је таутологија: "развијени робно-новчани односи, робна размена и тржишни односи" (стр. 22). Преведена античка дела цитирају се у оригиналу (Апијанови *Грађански ратови*, Петронијев *Сатарикон* – стр. 45 и 48), а нека непреведена се цитирају у преводу (совјетски аутори на стр. 30). Уз *Res gestae* (стр. 47) наведена је страница, а у ствари је то поглавље. На стр. 97 наведен је Гај, тако да се стиче утисак да он одобрава туторство над женама, а он у ствари преноси мишљење старих песника, које критикује (1. 144, 190).

Ево неколико примера стила овог уџбеника када његов аутор не преписује. Јоцић пише (стр. 97): "Туторство над женама је специфична римска установа, која се суштински разликовала од туторства над малолетницима и старатељством...". "Успешни ефекти спољнополитичких односа одразили су се на римску економику, на све области привређивања, која добија обележје класичне робовласничке привреде, засноване на класичном античком ропству и тржишним робно-новчаним односима" (стр. 38). Мисао да су две основне промене робноновчани односи и класично античко ропство (само у измењеном редоследу) преузета је од мене (стр. 34).

Посебна је прича латински језик. Њега нема много у тексту, што је добро. Јер и у оно мало текста унето је доста грешака које доводе у сумњу ауторово знање овог језика. "Honores" не значе "изабрани", већ "почасни" (стр. 62). Није поверилац питао јемца: "Praes est?", већ: "Praes es?". Могло би се поверовати да је реч "ignorantiam" (уместо "ignorantia") штампарска грешка, али је налазимо двапут у максими: "Ignorantiam iuris

nocet, ignorantiam facti non nocet" (стр. 229, фуснота). Формула кондемнације је гласила: "*condemnato*", а не "*condemnatio*" (стр. 115, фуснота). "*Postulo*" не значи "молим", већ "захтевам" (стр. 111), списак судија се звао "*album iudicum*", а не "*album iudicium*". Јоцић упорно пише: *Gai, Institutiones*, а треба: *Gai institutiones* (јер није реч о номинативу, тј. "Гај, Институције", већ генитиву, тј. о наслову дела: "*Гајеве институције*"). То је као кад би писао: "*Гајеве, Институције*" (стр. 24, 144, 161, 168, 206 итд.). Слична је грешка: "*Ciceronis, De legibus*" (стр. 60), "*Ciceronis, De oratore*" (стр. 61). "*Rerum cottidinarum*" може бити: "*Res cottidinae*" или "*Rerum cottidinarum libri*". Можда је на крају читата из *Дигеста* "нпр." омашка (уместо *pr. = principium*, почетак параграфа), али сумњу изазива њено понављање (стр. 164, 167).

Занимљива је и индикативна грешка: "*Capitae menti*" (стр. 98). Такав израз не постоји у латинском. Постоји: "*mente capti*". Откуд она у Јоцићевом уџбенику? Па поступком који је веома широко користио – преписивањем. То је "позајмљена" грешка из Стојчевићевог уџбеника (стр. 55 издања из 1966: *capite menti*), што је још један доказ начина на који је књига настала.

Ако све ово имамо у виду, онда је јасно зашто се Јоцић тако верно држи својих узора да преписује све, укључујући и штампарске или друге грешке. Чим се одвоји од тог плота, за који се иначе грчевито држи, његов корак је несигуран. Његове измене су готово редовно погоршања. Оно што је његово, а тога има мало, показује низак ниво писмености и познавања материје. Исто тако јасно је зашто више користи старо издање Стојчевићевог уџбеника, а не новија, која су више пред очима читалаца и из којих је опасније "позајмљивати". Разумљиво је, такође, зашто аутор није узео за рецензенте неког из своје близине или шире околине, већ М. Бораса са загребачког Правног факултета и Б. Ђурђева, историчара из Сарајева, тј. једног ван Србије, а другог и ван Србије и ван материје. Мање је вероватно да су они упознати с изворима које је нештетимиче користио.

Узимајући све у обзир, можемо закључити да је ознака која се налази на почетку књиге: "*Copyright Лазар Јоцић*" прилично смела. Можда би уз Лазар Јоцић требало додати: "& Стојчевић, Пухан, Станојевић, Ромац и други".

Иако су извори којима се служио добри, резултат је лош. Јер вешто "позајмљивање" не захтева онолико способности колико оригинално дело, али ипак више и времена и знања од онога којим је Јоцић располагао. Пред нама је књига из које студенти могу научити да се пише "чак шта више", "у вези тога", да се "Источни део царства" пише великим словом, да су се источна и западна црква разишли – и то не први пут – 565. године, да је постојала професија "економиста" у старом веку. Они неће знати да ли је од Улпијана преузето 40% или 33% при изради *Дигеста*, да ли је предмет облигација "понашање" или "ствар", да ли је узукапија у исто време мало и много коришћена за прибављање својине.

Све у свему, пред нама је занимљива књига. Писана у традицијама "ресавске" школе, она је сведок не само способности и етике аутора, већ говори и о времену у којем живимо.

др Обрад Станојевић